Сергій Діхтяр

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ АНТРОПОГЕННИХ ТОПОНІМІВ ПОДІЛЛЯ

Топоніміка є молодою наукою, яка вивчає географічні назви. Слово «топоніміка» утворилося від двох грецьких слів: topos – місце, місцевість і onoma – ім'я. Якщо поглянути на географічну карту, то обов'язково помітите, що вона вся насичена назвами держав, морів, річок, озер, островів, населених пунктів тощо. І це лише мала частина існуючих топонімів. Крім таких масштабних об'єктів на карті мають місце і дрібніші, наприклад, болота, ліси, поля, луки, меандри і затоки річок, урочища і т. д.

Антропогенні топоніми – це власні назви географічних об'єктів, які виникли в результаті внаслідок господарської діяльності людей.

Для того, щоб вивчити історію будь-якого народу, умов його життя, географічного середовища, розвитку і специфіки його мови велике значення відіграють дослідження географічних назв (топонімів). Особливої уваги заслуговують антропогенні топоніми, які вивчають власні назви міст, сіл, річок та ін.

Інтерес до географічних назв і їх смислового змісту виник на ранніх етапах становлення людської цивілізації. Ще в давньоєгипетських текстах знаходимо перші спроби опису і класифікації топонімів. Однак обґрунтованість топонімічних етимологій того періоду була різною. Найчастіше ту чи іншу назву пов'язували з певним міфологічним сюжетом. Але зустрічалися і цілком правдиві тлумачення за реальними ознаками об'єкта, його географічним положенням тощо.

Унікальним за обсягом та повнотою зібраного матеріалу є «Словник гідронімів України» [2, с. 780]. Це перше порівняно повне зібрання (понад 20 тис. основних і майже 24 тис. варіантних) назв річок, струмків та інших водотоків, оформлених відповідно до їх літературно-лінгвістичних та географічно-локалізаційних характеристик.

Про топоніміку Поділля маємо цінні відомості у праці Ю. Й. Сіцинського [3, с. 318], а також у книгах «Населені місця Поділля», «Історія міст і сіл Української РСР: Вінницька область» тощо.

Здобуття Україною державної незалежності й кардинальні зміни в її суспільстві відкрили нові перспективи для розвитку історичного пошуку. Завдяки чому проблеми, які раніше вважалися дріб'язковими або не перспективними зараз становлять інтерес для науковців.

У процесі нашого дослідження були виділені антропогенні топоніми, які поділяються на: топоніми, що беруть початок від власних назв людей і на топоніми, які пов'язані безпосередньо з людською діяльністю.

Якщо правильно пояснити ту чи іншу назву, розкрити її смислове значення і походження – можна отримати важливу інформацію про минуле свого краю: його природні умови, етнічний склад населення, історичні події, економіку тощо [1, с. 5]. Ця особливість географічних назв

використовується в історичних та географічних дослідженнях для реконструкції ландшафтів минулого, вивчення особливостей освоєння території, виявлення зниклих ареалів рослин чи тварин.

Поділля (Подільська земля) – історико-географічна область України, що займає басейн межиріччя Південного Бугу і лівих приток Дністра, охоплює територію сучасних Вінницької, Хмельницької, Тернопільської і невеликі частини Івано-Франківської і Львівської областей. Первісним осередком майбутнього центру Поділля стала фортеця Кліпедава (Петрадава), навколо якого пізніше сформувалося місто Кам'янець-Подільський. Назва «Поділля» (рис. 1) зустрічається у писемних джерелах середини XIV ст., ще раніше (початок XIII ст.) фіксується вживання стосовно цього краю назва «Пониззя», чи «Русь долішня» – ймовірно, щодо гірської Русі або Карпатської.

Рис. 1. Поділля на карті XIV ст.

Багато антропонімів пов'язано із таким видом діяльності людини як ковальство, ткацтво, також дуже часто зустрічаються назви від основи «кушнір» у двох формах Кушнір, Кушнірник. З'являється велика кількість назв, що несуть інформацію про господарські вподобання, а саме про ремісництво, промисли, виробництво, тобто спосіб життя: Ковалівка, Копання, Торговиця.

Із переходом суспільства людей до власності на землю та майно, а також із наслідуванням родинної власності виникають назви (частіше за все це назви населених пунктів) з іменем (призвіщем, призвіськом) власника в основі географічної назви. Наприклад Могилів-Подільський, С. Потоцький назвав місто Могилевим на честь свого тестя, який віддав у посаг ці землі за свою дочку. У літературі XVII-XIX ст. Його називають

Могилів-на-Дністрі, Могилів Подільської губернії, Могилів-Дністровський.

Використовуючи дані топоніміки, а саме антропогенної топоніміки Поділля, отримуємо відомості про минуле краю, його історію та розвиток, формування антропогенних назв населених пунктів, річок, форм рельєфу. Розвиток антропогенної топоніміки дає нам уявлення про міграційні рухи населення, які безпосередньо впливали на походження назв, їхній побут, ремесло та зайнятість.

Список використаних джерел:

1. Берг Л. С. Критические заметки о топонимических взглядах В. А. Никонова / Л. С. Берг // Географическая среда и географические названия. – Л., 1974. – С. 5–10.
2. Словник гідронімів України / [ред. кол.: (голова) Кирило Кузьмич Цілуйко]. – К. : Наукова думка, 1979. – 780 с.
3. Успенский Л. В. Идея дома твого / Успенский Л. В. – М. : Армада-пресс, 2002. – 318 с.